

A miklósvárszéki önkormányzat működése a 19. század első felében

<https://erdelyikronika.net/2019/03/a-miklosvarszeki-onkormanyzat-mukodese-a-19-szazad-elso-feleben>

Írta Soós Kázmér

A székelység történetét már sokan és számos különböző szempont szerint vizsgálták, mint például eredet-, társadalom- és önkormányzat-történet^[1], azonban még ezeken a kérdéskörökön belül is maradtak kiegészítésre váró fejezetek. Ezek lehetőséget nyújtanak újabb kutatások elvégzésére, melyek által Székelyföld kisebb történeti régióit is megismerhetjük.

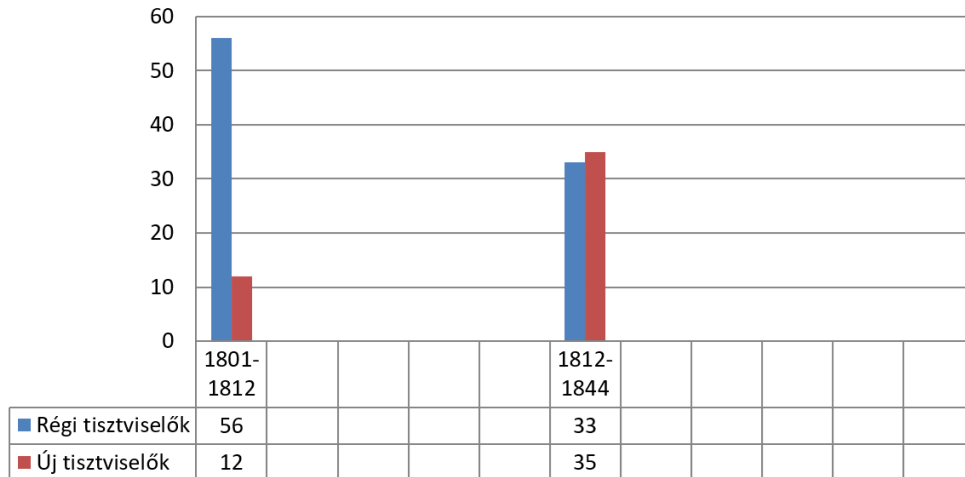
A miklósvárszéki közigazgatási elit vizsgálata a 19. század első felében mind közigazgatás-, mind hivataltörténeti szempontból hiánypótló, és új részletekkel járul hozzá a széki közigazgatási elit összetételének, vagyis a széki tisztviselők kilétének, hivatali idejének, felekezeti hovatartozásának, nemzetiségi megoszlásának kérdéséhez. Jóllehet a miklósvárszéki közigazgatási elit megismeréséhez szükség lenne a tisztvi névtárakhoz hasonló lajstromokra (amelyek jó esetben tartalmazzák a tisztviselők névsorát, hivatali idejét, felekezeti hovatartozását), ez a forrástípus a nagyobb kiterjedésű székely székek esetében is nagyon gyér, a kisebb fiúszékek tisztikaráról pedig szinte semmilyen információval nem rendelkezünk. Kutatásom célja pótolni ezt a hiányt, és a forrásadottságok mostoha körülményei között törekszem megvizsgálni a széki tisztvi hivatalt és elkészíteni egy archontológiát. A személyzeti listák feltárásához a széki jegyzőkönyvek hiányában – amelyek mindössze kivonatok formájában maradtak fenn, és ezekből is igen kevés van – más jellegű forrást kellett használnom.

A tisztvi hivatal összetételének áttekintéséhez és a kutatási eredmények feldolgozásához szükséges volt néhány táblázatot, azaz lajstromot készíteni, amelyek tartalmazzák a tisztviselők névsorát és hivatali idejét. Ehhez az elsődleges forrásokat, először is a fizetési listákat használtam, melyeket a széki jegyző évente készített az alkirálybírói és főkirálybírói hivatal számára – ezeket egyaránt megtaláljuk Miklósvárszék és Háromszék levéltárában is. Ezek a listák a javadalmazás mellett tartalmazzák a széki tisztvi hivatal összetételét, tehát a tisztviselők hivatalát és nevét. A második forrás szintén egy lista, ezeket jelentések formájában küldték a felsőbb hatóságnak, konkrétan a Guberniumnak. Ezek a listák tartalmazzák azt, hogy egy adott évben kiket jelöltek alkirálybírónak, főjegyzőnek és széki esküdteknek, továbbá itt megtalálható az adott személyek felekezeti hovatartozása és az, hogy előzőleg milyen hivatalt

viseltek. A személyzeti listák alapján kikövetkeztethető volt először is az, hogy a tárgyalt periódus eleje és vége között jelentős eltérés van a tisztújítások során a hivatalokba bekerült személyek számaránya tekintetében.

Miklósvárszék tisztikarának változásai 1801-1844 között

(I. diagram)

Az 1. diagram azoknak a tisztviselőknek a számát tartalmazza, akik az általam vizsgált periódusban, vagyis 1801 és 1844 között töltötték be valamilyen hivatalt. Az adatbázis összesen 136 tisztviselő nevét tartalmazza. A vizsgált hivatalok a következők: alkirálybíró (a fiúszékek vezetője, a térség öngazgatási és önkormányzati életének irányítója), adótárnok (a szék pénzügyekkel kapcsolatos ügyeit intézi, vagyis az adók beszedését és nyilvántartását), főjegyző, széki orvos, levéltárnok, írnok, tiszti ügyész, dulló (igazságszolgáltatási és közigazgatási feladatokat lát el), és széki esküdtek (a bíraskodásban segítették a dulló munkáját, mint esküdtszék).

A század első fele két jól elkülöníthető részre osztható, amelyek egyaránt mutatnak különbségeket és hasonlóságokat is. A periódus első felében, 1800 és 1812 között a tiszti hivatal változatlanlanságba merevedett, vagyis néhány kivételt leszámítva kizárólag a régi baróti birtokos családok köreiből töltötték be a hivatalokat. A periódus második felében, 1812 és 1844 között viszont már olyan új családok domináltak a tiszti hivatalban, akiknek nem volt birtokuk Baróton, sőt nem is származtak Miklósvárszékről. Az időszak második felében az előzőhöz viszonyítva sokkal több új embert választottak a hivatalokba, ez indokolható a reformkor szellemiségének kibontakozásával és az Erdővidék egyesítésére indított mozgalommal is.

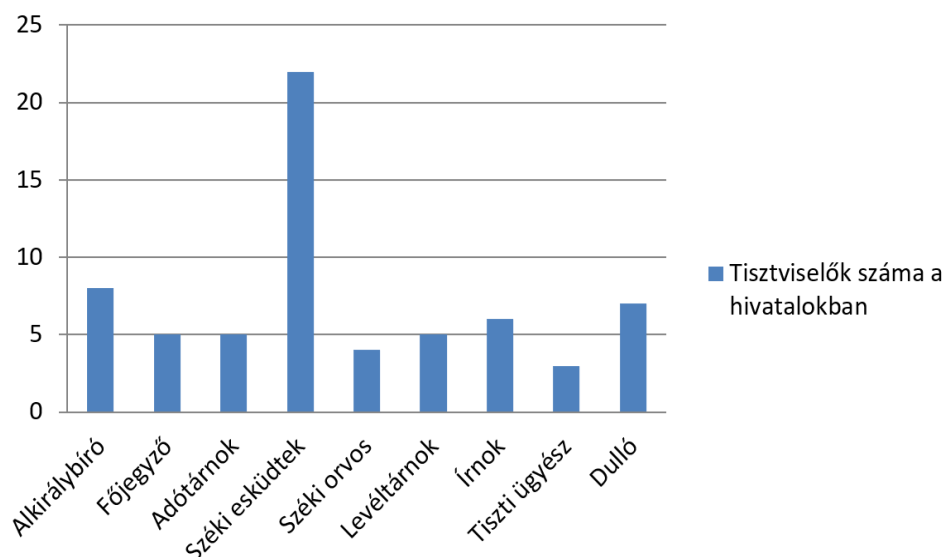
Látványos hivatali pályát futott be Tompa János, Litterati István, Szabó Ferenc, Porsolt Mihály, Kósa Dániel, Gazdag Benedek és Porsolt Ádám. Ezek a személyek két csoportra oszthatók, az egyik csoportba tartoznak azok, akik karrierjük megkoronázásaként a főtisztek közé kerültek: Tompa János, Szabó Ferenc és Porsolt Mihály sorolhatók ide. Azonban van közöttük egy

lényeges különbség. Tompa Jánost első hivatali szerepvállalása alkalmával főjegyzőnek választották, erről a posztról azonban nem sikerült fentebb emelkednie, és 14 évi szolgálata után a soron következő tisztújításon széki esküdtnak választották, tehát az ő esetében visszaesés történt. Ezzel szemben a másik két személy, Szabó Ferenc és Porsolt Mihály esetében közös vonás, hogy széki esküdtként kerültek be a tisztviselői hivatal körébe és főjegyzőként fejezték be a közeleti szerepvállalást.

A másik csoportba azok sorolhatók, akik a pályát az alsóbb hivatalokban kezdték, vagyis írnokok, levéltárosok vagy esetleg dullók voltak kezdetben, ide tartozik Kósa Dániel, Gazdag Benedek, Porsolt Ádám és Litterati István. Ez a négy személy fokozatosan emelkedett föl a széki esküdtek sorába, Kósa Dániel és Gazdag Benedek dullóként kezdték, és néhány év szünet után, a következő szerepvállalásuk során az esküdtek közé választották őket. Porsolt Ádám írnok volt kezdetben (1808–1812), és innen azonnal széki esküdtnak választották 1812-ben, de ez a gyors emelkedés talán összefügg a fent említett Porsolt Mihály felemelkedésével. Végül Litterati István pályája egy igazán látványos hivatali karrier: ő írnokként kezdte 1800 és 1808 között, 1813 és 1818 között levéltárnok, majd az 1819–1826. közötti időszakban esküdt.

A bejárt karrierutakból az a következtetés vonható le, hogy minél magasabb hivatalt szerzett egy személy első szerepvállalása alkalmával, annál nagyobb eséllyel került a főtisztek közé. A fokozatos felemelkedés ugyan látványos, de nem vezetett a legmagasabb, -sikeresebb hivatal megszerzéséhez, a pályautak pedig néhány kivételt leszámítva nem lineárisak, hanem ciklikusak.

**A tisztviselők megoszlása a hivatalokban
Miklósvárszéken 1800-1844 között (2. diagram)**

A 2. diagram a hivatalokkal kapcsolatos kutatási eredményeket foglalja össze, elsősorban azt, hogy a vizsgált időszakban, vagyis 1801 és 1844 között egy adott hivatalban hány ember

szolgált. Ehhez a kimutatáshoz a kilenc jelentősebb hivatal tisztviselőjét számoltam össze, ez természetesen nem fedi le a tiszti hivatal teljes létszámát. A hivatalok betöltése szempontjából elmondható, hogy az alsóbb tisztségeket gyakran betöltetlenül hagyták, ha nem akadt megfelelő személy, ezzel szemben a magasabb tisztségeket állandóan betöltötték, tehát az adott hivatal pozícióinak szükségszerűségét vették figyelembe. A széki hivatalnokok felekezeti megoszlásáról sajnos elegendő adat hiányában nem lehet teljes képet adni. A vizsgált időszakban csak az alkirálybírók felekezeti hovatartozását sikerült megállapítani teljes mértékben, a többi hivatal esetében az adatok szórványosak, ezért részletesen nem térhetek ki rá. A tisztikar a nemzetiségi megoszlás szempontjából teljesen magyar/székely, tehát külön nemzetiségi elemzést nem volt érdemes készíteni, mindössze azt állapíthattam meg, hogy ki származik Miklósvárszékről és ki a szomszédos székekből.

Kutatásomat a székely székek fennállásának időszakában a források hiányossága miatt csupán 1844-ig tudtam kiterjeszteni. Azonban szükséges lenne a miklósvárszéki közigazgatási elit sorsát és változásait nyomon követni az 1848 utáni katonai és polgári közigazgatási rendszer idejétől egészen a kiegyezésig, és egy, a Belső-Szolnok vármegye politikai elitjéről készült elemzéshez hasonló kutatást folytatni, mivel ekkor jelentős változások történtek az elit összetételében. A személyek hivatali idejét és váltakozását táblázatban foglaltam össze.

Miklósvárszék közigazgatási elitje a 19. század első felében

Alkirálybíró							
Thüri Sándor 1790-1805	Szentpáli Imre 1805-1818	Mikó György 1819-1820	Daniel Elek 1820-1827	Bora Elek 1827-1840	Kálnoky Dénes 1840-1847		
Főjegyző							
Péterffy Sámuel 1799-1802	Tompa János 1802-1816	Porsolt Mihály 1816-1816	Szabó Ferenc 1826-1844	Bartha Sándor 1844-1848			
Adótárnok							
Thüri Antal 1794-1801	Czirják András 1801-1818	Benkő János 1818-1826	Antos József 1826-1839	Gidófalvi János 1839-1844			
Széki esküdt							
Bodó István 1800-1808	Donáth Mihály 1800-1818/1826-1844	Szász Sándor 1800-1805	Porsolt László 1800-1808	Donáth László 1800-1826	Henter Dávid 1800-1812/1826-1844	Rátz Sándor 1805-1818	
Kandal János 1805-1816	Czirják Dénes 1805-1812	Porsolt Mihály 1813-1816	Porsolt Ádám 1813-1818	Tompa János 1816-1826	Szabó Ferenc 1816-1826	Kósa Dániel 1819-1826	
Gazdag Benedek 1819-1826	Litterati István 1819-1826	Bartal Sándor 1826-1844	Gazdag István 1826-1844	Kálnoky András 1826-1844	Intze József 1826-1839	Apor Gergely 1840-1844	
Dulló							
Gazdag Benedek 1799-1801	Mátéffy Mózes 1801-1805	Kósa Dániel 1805-1816	Intze Benjámín 1816-1818	Mihály Sámuel 1818-1826	Bitai Károly 1826-1839	Szabó László 1840-1844	
Tiszti ügyész							
Forró Zsigmond 1800-1816	Bertalan István 1816-1826	Kováts Ferenc 1826-1844					
Széki orvos							
Czajdner Dániel 1799-1801	Vilnec József 1808-1812	Szabó István 1818-1826	Bartha János 1826-1844				
Levéltárnok							
Nagy Gergely 1800-1808	Litterati István 1808-1818	Dinyés István 1818-1826	Bitai Péter 1826-1839	Lányi Sándor 1840-1844			
Írnok							
Litterati István 1799-1802/1805-1808	Keserű János 1802-1805	Porsolt Ádám 1808-1812	Intze Ferenc 1812-1826	Szabó László 1826-1839	Bitai Péter 1839-1844		

Az alkirálybírók rövid életrajza

Nagyajtai Thúri Sándor (1748-1805): szülei Thúri László és rétyi Antos Mária, felesége csíkszentsimoni Endes Anna. Családja Magyarországról származik és a 16. században kapnak nemesi címet. A 17. században jelenik meg a család a háromszéki nemesség körében, mikor birtokokat szereznek a térségben és a család két ágra szakad; Thúri Sándor alapította a nagyajtai ágat. Az Endes Annával kötött házasságukból öt fiú (Antal, József, Sándor, Miklós, István) és három lány (Karolina, Tekla, Klára) született. Az utóbbi két lány röviddel születése után elhalálozott. Fiai közül kettő jelentősebb pályát futott be: Thúri Antal 1794-1802 között Miklósvárszék adótárnoka; másik fia, Thúri József szintén 1794-ben királyi táblai számfeletti ülnök, majd 1814-ben kincstári tanácsos. 1778-ban Thúri Sándor hosszas pereskedést folytatott a gróf Kálnoky családdal a bölöni részbirtokok ügyében. Thúri Sándor 1790-től Miklósvárszék alkirálybírói tisztét töltötte be egészen 1805-ös haláláig. Alkirálybíróága tizenöt éve alatt a Háromszékkal szembeni rebellis magatartásával hívta fel magára a figyelmet. Az volt a célja, hogy Miklósvárszék egyenrangú társszéke legyen Háromszéknek, tehát mind közigazgatási, mind igazságszolgáltatási szempontból megőrizze a fiúszék függetlenségét. 1790-ben Thúri Sándor átvette a háromszéki irattár állományából szétválasztott miklósvárszéki levéltárat és Nagyajtára szállíttatta. Szintén ő adott parancsot a politikai, törvényszéki jegyzőkönyvek és főkormányzéki iratok rendezésére és újrakötésére. 1805. január elején a Gubernium megrovásban részesítette, mivel nem tartotta tiszteletben a hierarchiát, ezt leszámítva nagyobb támadás a személye ellen nem történt. Röviddel ezután, január közepén elhalálozott.

Homoródszentpáli Szentpáli Imre. Szülei: homoródszentpáli Szentpáli Benjamin lovaskapitány, Küküllő vármegyei táblabíró, és Podradzki Anna. Szentpáli Imrének három testvére volt, Elek királyi tanácsos és ítélőmester, Farkas alezredes és Gábor huszárhadnagy, Ugocsa megyei táblabíró. Imre az 1790-es évektől kezdődően katonáskodott, majd mint vármegyei tisztviselő kezdte meg hivatali pályáját, a tordai sótisztseg mellett ellenőri hivatalban volt. 1805 szeptemberében őt választották meg Miklósvárszék alkirálybírójának, ezt a hivatalát (rossz egészségi állapota miatt) kisebb megszakításokkal egészen 1818-ig betöltötte. A Gubernium 1805 augusztusában nevezte ki, tisztségbe való beiktatása 1806. június 27-én történt. Betegsége miatt először 1809 elején kényszerült rövid időre visszavonulni, az év további részében a rangidős széki ülnök Henter Dávid helyettesítette. 1810-ben tért vissza hivatalába, de 1813 végén egészsége ismét megromlott és 1814-ben újra helyettest neveztek ki helyére Tompa János széki jegyző személyében. 1815-1818 között újra visszatért hivatalába, ezt követően 1818 végén ismét jelöltette magát alkirálybírónak, de nem választották meg. 1819 és 1828 között hivatali pályájáról nincsenek további információk, csak a jelöltlistákon szerepel az előző hivatala, mint guberniumi kancellista. 1828-ban tűnik fel a neve újra a három miklósvárszéki felekezet által jelölt

személyek listáin: mind a jelölt alkirálybírók, mind a jelölt jegyzők között szerepel a neve, azonban újabb hivatalra nem nevezik ki. Ezt követően nem találkozunk többé a nevével.

Hidvégi gróf Mikó György: székely arisztokrata, szülei gróf Mikó István és Cserei Terézia. Felesége gróf zabolai Mikes Borbála. Házasságukból két fiú született, az ifjabb György, aki gróf Bethlen Erzsébetet vette feleségül; és Imre, a kiváló államférfi, tudós, író, több szervezet és intézmény alapítója, akit „Erdély Széchenyijének” neveztek. Mikó György a 19. század elején több emlékirat-jellegű munkát is írt: *„A tiszta szeretet és hűségnek véres könnycseppjei*, melyekkel végnélkül fogja áztatni kedves feleségének zabolai Mikes Borbárának gyászos sirhalmát” (Marosvásárhely, 1806, Pest, 1817); *„Rövid megjegyzések egy férfi-gyermek neveléséről”* (In: Erdélyi Múzeum, Pest, 1817); *„Az atyafiság és barátság! Néhai ifjabb Hidvégi gróf Mikó Miklósné Petrityevich Horváth Mária boldog árnyékához! Bodokon decz. 7. 1818-ban”* (Brassó, 1819.) 1818-ban jelölik Miklósvárszék alkirálybírójának, majd rögtön ezután, 1819-ben ki is nevezik a hivatalába, valamint ezzel párhuzamosan a miklósvárszéki teljes tisztikar lecserélődik. Mikó György hivatali pályája azonban itt hirtelen megszakad, mivel 1820. november 3-án váratlanul elhunyt.

Vargyasi Daniel Elek (1783-1848), szülei id. vargyasi Daniel Elek és P. Horváth Teréz. Felesége sepsiszentiváni báró Henter Klára, 1809-ben kötött házasságukból öt fiú (Ferenc, István, Gábor, Lajos, György) és egy lány (Anna) született. Tanulmányait a kornak megfelelően otthon, a vargyasi Daniel kastélyban kezdte egy német tanító felügyelete alatt, majd 1791-ben a kolozsvári unitárius főiskolában folytatta egészen 1802-ig. Ezt követően szintén Kolozsváron jogot hallgatott a királyi líceumban 1802-1804 között, 1804 augusztusában bekerült a királyi fő kormányiszéki írnokok sorába. Koszta tanácsos alatt 1808-ig mint gyakornok szolgált, majd 1811-ben kezdte meg hivatali pályáját mint Küküllő vármegye székbecsésze. 1814-ben, Pataki István betegsége miatt helyettes alispánként szolgált, 1820 novemberében gróf Mikó György hirtelen halála után megválasztották Miklósvárszék alkirálybírójának, és ezt a hivatalt 1827. június 12-ig viselte. Ezután Marosvásárhelyre távozott, mint az erdélyi királyi tábla rendes ülnöke, ezt a tisztséget 1832-ig viselte, mikor kinevezték Felső-Fehér vármegye főispánjának. Hivatalát 1838-ig töltötte be. Utolsó politikai szereplése közvetlen ezután következett, 1838. január 19-én a nagyszebeni országgyűlésen megválasztották erdélyi királyi táblai elnöknek, ezt a hivatalt haláláig betöltötte. Az ő kezdeményezésére jött létre 1846-ban a falusi iskola Vargyason. A közösségért tett erőfeszítései miatt 1820-ban a dicsőszentmártoni zsinaton az unitárius egyház fő gondnokának választották. 1848. március 14-én temették el Dicsőszentmártonban.

Szemerjai Bora Elek. Szülei: szemerjai Bora Sámuel és gidófalvi Jantsó Judit, felesége borsai Nagy Krisztina. A Bora család tagjai katonai és polgári pályán egyaránt jól megállták a helyüket. Ez Bora Elek esetében is igaz, aki tiszti rangot szerzett a napóleoni háborúkban és

kimagaslóan végezte feladatát, mint Miklósvárszék alkirálybírója, ezt a tisztséget 1827 és 1840 között töltötte be. Alkirálybírósa alatt legfontosabb céljának tekintette, hogy az Erdővidéket alkotó két szék, vagyis Miklósvárszék és Bardócszék egyesülését megvalósítsa. Neki köszönhetően 1820-tól kezdődően Miklósvárszék és Bardócszék képviselői jelen voltak egymás közgyűlésein. 1837-ben megkezdődött a közös harc az Erdővidék szék létrehozásáért Bora Elek és vargyasi Daniel Imre, Bardócszék helyettes alkirálybírója vezetésével. 1837. május 6-án Bora Elek birtokossági gyűlést hívott össze Barótra azzal a céllal, hogy válasszanak egy küldöttséget mindkét szék képviselőiből. A küldöttség feladata az volt, hogy a magyar országgyűlés előtt megjelenjenek, előadják ügyüket és meggyőzzék az országgyűlést az egyesítés szükségességéről és előnyeiről. Az országgyűlés ezt elutasította, de ezzel a mozgalommal párhuzamosan Bora Elek hangsúlyozni kívánta Miklósvárszék önállóságát, ezért 1837. szeptember 9-én az ő kezdeményezésére a szék közgyűlésén jóváhagytak egy pecséttervezetet, mely jól tükrözte Miklósvárszék különleges helyzetét a háromszéki szövetségben belül. Az 1830-as évek végén Bora Elek egészsége megromlott és 1840. április 2-án hivatalosan is benyújtotta lemondását Horváth Albert főkirálybírónak. Ezzel miklósvárszéki hivatali pályája befejeződött és nevével a továbbiakban nem találkozunk.

Köröspataki gróf Kálnoky Dénes. Székely arisztokrata (1814., Sepsiköröspatak – 1888., Miklósvár), szülei gróf Kálnoky Ádám és Tkalecz Katalin. Tanulmányait katolikus lévén Kantán, később (1829–1832 között) Bécsben a Theresianumban, majd ezt követően Kolozsváron a királyi líceum jogi tanfolyamán végezte. Politikai karrierjét 1840 és 1848 között Miklósvárszék alkirálybírójaként kezdte, 1847-től Felső-Fehér vármegye főispánjának választották, majd 1848-ban menesztették. A szabadságharc idején részt vett az erdővidéki harcokban, szabadcsapatokat szervezett, saját jobbágysai választották nemzetőr parancsnoknak. A szabadságharc bukása után egy időre visszavonult a politikától és írói pályára lépett, tagja volt a Kisfaludy és a Kemény Zsigmond Társaságnak. Írásai megjelentek a *Hölgyfutár*, *Vasárnapi Újság*, *Pesti Napló* lapokban. Főbb művei: „Vándor emlékei” (Pest, 1853), „Karacsai Indár” (Történeti regény három részben, Pest, 1856). 1861-ben tért vissza, amikor megválasztották Háromszék főkirálybírójának, a következő évben viszont lemondott hivataláról a többi erdélyi főtiszthez hasonlóan. 1869-ben, királyi kinevezés értelmében újra visszahelyezték hivatalába, melyet 1874-ig töltött be. Kálnoky Dénes ezt követően végleg visszavonult a politikai élettől, a Szapáry-kormány belső titkos tanácsosi ranggal nyugdíjazta. 1888-ban hunyt el, a miklósvári Kálnoky sírkápolnában helyezték végső nyugalomra.

Jegyzetek

[1] Cserey Zoltán: *Önkormányzatiság és katonai hatalom Háromszéken a 18–19. században*. Sepsiszentgyörgy, Charta Kiadó, 2009; Egyed Ákos: *Erdővidék sajátos öngazgatási település-rendszerének kialakulása és működése a székelyek megtelepedésétől 1876–1878-ig*. In: Sófalvi András – Visy Zsolt (szerk.): *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelem-kori történetéből*. Székelyudvarhely, 2012. 43-75; Nagy Botond: *Erdővidék egyesítését célzó törekvések 1883–1884-ban*. Erdővidéki Lapok, 2000. december I. évfolyam, 2. szám; Oborni Teréz: *A székely önkormányzat intézményei és tisztviselői*. In: Egyed Ákos et al (szerk.): *Székelyföld története II. kötet*. Székelyudvarhely, 2016; Pál-Antal Sándor: *Székely önkormányzat-történet*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2002.